

– необхідність оптимізації структури інвестиційного потенціалу підприємства. Саме визначення оптимального співвідношення між власними, позиковими та залученими ресурсами дозволить забезпечити фінансову стійкість підприємства, збільшити рівень рентабельності власного капіталу;

– маневреності та ліквідності інвестиційного потенціалу, що дозволить при використанні інвестиційного потенціалу швидко мобілізувати ресурси та за короткий час перевести їх у потрібну форму для реалізації інвестиційних можливостей;

– врахування ризиків та їх оцінка при прийнятті рішень щодо використання інвестиційного потенціалу.

Висновки. Інвестиційний потенціал підприємства, що розглядається як можливість вкладення коштів у матеріально-речовинні й власні фактори виробництва для забезпечення умов нормального процесу відтворення на підприємстві, одержання очікуваного прибутку, міститься, з одного боку, протиріччя сучасного економічного становлення і розвитку підприємства, а з іншого – змістовні характеристики сучасного інвестиційного процесу: сполучення ринкових, конкурентних і державних механізмів, вартісної і натурально-речовинної форм руху інвестицій, різноманітність джерел інвестування і інших факторів.

Оскільки цілеспрямоване формування інвестиційного потенціалу на всіх таксономічних рівнях потребує наявності адекватних сучасним інвестиційним потребам методичних підходів до їх оцінки, перспективами подальших досліджень є розвиток існуючих та розробка нових методичних підходів та рекомендацій з наступною їх апробацією на модельному рівні.

Література

1. Бачаров В.В. Инвестиционный менеджмент: краткий курс / В.В. Бачаров. – СПб. : Изд-во: Питер, 2000. – С. 25.
2. Гриньова В.М. Інвестування: підручник. / В.М. Гриньова, В.О. Коюда, Т.І. Лепейко, О.П. Коюда. – К.: Знання. – 2008. – С. 358.
3. Лосева С. Финансово-инвестиционный потенциал предприятия и управление инвестиционным процессом / С. Лосева, В. Зубкова // Економіст. – № 11. – 2000. – С. 52-54.
4. Покатаєва К.П. Теоретичні основи визначення категорій “інвестиційний потенціал” та “інвестиційна привабливість” / К.П. Покатаєва // Научно-технический сборник: Коммунальное хозяйство городов. Сер.: Технические науки. – 2007. – Вып. 75. – С. 264.

Надійшла 05.10.2010

УДК 330.322.16:330.341.1

С. В. ЗАХАРІН

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З РЕСПУБЛІКОЮ БІЛОРУСЬ

Розглянуто стан інвестиційного співробітництва України та Республіки Білорусь. Визначено проблеми вказаного співробітництва. Наведено перспективні шляхи активізації інвестиційної взаємодії між двома країнами.

The state of investment collaboration of Ukraine and Republic Byelorussia. Certainly problems indicated collaboration. Perspective shlyakhi activations of investment co-operation are resulted between two countries.

Ключові слова: інвестиційна діяльність, інвестиційне співробітництво, міжнародне інвестування, Україна, Республіка Білорусь.

Актуальність теми дослідження, постановка проблеми. Одним із стратегічних напрямів державної економічної політики є налагодження ефективного співробітництва з країнами Співдружності незалежних держав (СНД), адже товаровиробники України та СНД мають досвід кооперації та організації спільної виробничої діяльності.

З урахуванням сучасних гео економічних реалій зростає роль та значення організації ефективної інвестиційної взаємодії між товаровиробниками України та Республіки Білорусь.

Республіка Білорусь була і залишається стратегічним економічним партнером України в багатьох сферах: енергетиці, машинобудуванні, агропромислового комплексу. В повній мірі питання підвищення ефективності співробітництва України та Республіки Білорусь стосується і сфери взаємного інвестування. Проте нині обсяги інвестиційного співробітництва України та Республіки Білорусь залишаються мізерними.

Отже, важливим завданням сучасної економічної політики є активізація інвестиційного співробітництва українських та білоруських суб'єктів господарювання. Цим визначається актуальність дослідження.

Аналіз літератури. У науковій літературі явно бракує праць з проблематики активізації міжнародної інвестиційної взаємодії між Україною та іншими країнами. Майже зовсім не піднімається

проблема інвестиційного співробітництва України та Республіки Білорусь. Окремі напрацювання в цій сфері обмежуються або комплексними роботами, де розглядаються лише фрагментарні аспекти українсько-білоруського співробітництва [3-5], або науковими доповідями [6-8].

Мета статті – оприлюднення результатів дослідження з питань активізації інвестиційного співробітництва України та Республіки Білорусь.

Вклад основного матеріалу. За даними Держкомстату, станом на 01.01.2010 в економіку України залучено 40,0 млрд дол. США прямих іноземних інвестицій. Таким чином, рівень прямого іноземного інвестування досяг біля 850 дол. США на одну особу, що відповідає рівню країн Центральної та Східної Європи на початкових етапах реформування їхніх економічних систем.

Інвесторами Республіки Білорусь вкладено в економіку України 37,8 млн дол. США прямих іноземних інвестицій, що становить 0,1% від загального обсягу (табл. 1).

Таблиця 1

Загальні тенденції прямого іноземного інвестування з Республіки Білорусь

Показник	Станом на				
	01.01.06	01.01.07	01.01.08	01.01.09	01.01.10
Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, млн дол. США	16890	21607	33491	35616	40026
В тому числі з Республіки Білорусь, млн дол. США	19,1	16,9	31,1	29,2	37,8
Частка інвестицій з Республіки Білорусь в загальному обсязі прямих іноземних інвестицій, %	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Складено за даними: [1, с. 5, 15; 2, с. 5, 14]

Протягом останніх років загальні обсяги іноземного інвестування мають позитивну динамку, а обсяги інвестування з Республіки Білорусь – нестійку (обсяг білоруських інвестицій знижувався у 2007 та 2009 рр., хоча в цілому за 2006-2010 рр. зріс з 19,1 млн дол. США до 37,8 млн дол. США). Частка інвестицій з Республіки Білорусь у загальному обсязі іноземних інвестицій складає 0,1%.

Найбільші абсолютні обсяги інвестицій з Республіки Білорусь вкладено у такі види економічної діяльності: виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (9,5 млн дол. США), добувна промисловість (4,2 млн дол. США), торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (4,1 млн дол. США), діяльність транспорту та зв'язку (2,2 млн дол. США). Найбільші відносні обсяги інвестицій з Республіки Білорусь вкладено у такі види економічної діяльності: оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів (0,53% від загального обсягу іноземних інвестицій), виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (0,51%), добувна промисловість (0,37%).

В цілому у промисловість, яка є ядром реального сектору економіки, загальний обсяг інвестицій з Республіки Білорусь склав 15,8 млн дол. США, (або 41,8% від загального обсягу білоруських інвестицій та 0,17% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій у промисловість). Такий обсяг інвестицій, на нашу думку, є замалий і не відповідає реальному потенціалу інвестиційного співробітництва між двома країнами. Основними причинами цього явища можна назвати штучне стримування процесів міжнародного інвестування у Республіці Білорусь, а також невисока привабливість інвестиційного клімату в Україні.

Протягом 2006-2010 рр. найбільше збільшення білоруських інвестицій спостерігалося у переробній промисловості, що є позитивним явищем (обсяг інвестицій з Республіки Білорусь, залучених у переробну промисловість, збільшився з 1,13 млн дол. США на початку 2006 р. до 11,6 млн дол. США на початку 2010 р., тобто у 10,26 разу). Серед галузей переробної промисловості найбільше збільшення спостерігалося у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (15,08 разу), оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів (10,71 разу). Натомість, на наш погляд, таке стрімке зростання можна пояснити не стільки орієнтацією інвесторів на провадження виробничої діяльності у галузях вищих технологічних укладів, скільки низькою базою 2006 року.

У деяких видах економічної діяльності білоруські інвестори вилучили вкладені інвестиції повністю (сільське господарство, мисливство та лісове господарство, виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги). Впали обсяги залучених з Республіки Білорусь інвестицій у добувній промисловості, діяльності готелів і ресторанів.

Галузеві смаки “середньостатистичних” іноземних та білоруських інвесторів не збігаються. Якщо “середньостатистичні” іноземні інвестори віддають перевагу фінансовій діяльності, торгівлі, організації послуг з ремонту, діяльністю з нерухомістю, наданням послуг з оренди – тобто видам сфери послуг, то серед пріоритетів білоруських інвесторів зустрічається виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, діяльність транспорту та зв'язку, оброблення деревини та виробництво виробів з деревини – тобто види промислової та інфраструктурної діяльності.

За нашою оцінкою, в значній мірі замалі обсяги залучених з Республіки Білорусь інвестицій пояснюються незадовільним (недостатнім) рівнем привабливості інвестиційного клімату в Україні.

За даними Державного комітету статистики України, станом на 01.01.2010 р. резидентами України вкладено в економіку інших країн світу 6,223 млрд дол. США прямих інвестицій, в тому числі в економіку Республіки Білорусь – 4,7 млн дол. США, або менше 0,1% від загального обсягу.

Протягом останніх років загальні обсяги інвестування за кордон, і обсяги інвестування до Республіки Білорусь зокрема мають нестійку динаміку. Частка інвестицій до Республіки Білорусь у загальному обсязі інвестицій за кордон знизилася з 0,8% на початку 2007 р. до 0,1% на початку 2010 р., що пояснюється значним збільшенням загального обсягу вивезених інвестицій (внаслідок зробленої у 2007 р. українською компанією інвестиції до Кіпру у розмірі понад 5 млрд дол. США в сфері операцій з нерухомим майном).

Інвестиції резидентів з України, що спрямовуються до Республіки Білорусь, вкладено лише в три види економічної діяльності: фінансова діяльність (2859,8 млн дол. США, або 60,4% до загального обсягу), торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (1585,1 тис дол. США, або 33,5%), машинобудування (178,2 тис дол. США, або 3,8%).

Резиденти дуже мало вкладають інвестицій у галузі білоруської обробної промисловості. Це унеможливило взаємний трансфер технологій за допомогою проникнення інвестицій.

Смаки українських інвесторів при інвестуванні в економіку Республіки Білорусь та економік інших країн світу збігаються за напрямками «Торгівля, послуги з ремонту» та «Фінансова діяльність». Тобто, вітчизняних інвесторів цікавлять в першу чергу непромислові види діяльності.

Натомість відзначимо, що резиденти України вкладають інвестиції у білоруське машинобудування, що є позитивним явищем (протягом 2010 року українські інвестиції в білоруське машинобудування зросли з 159,5 тис.дол.США до 178,2 тис.дол.США), проте обсяги цих інвестицій є вкрай замалими.

Основні показники економічної динаміки у Республіці Білорусь перевищують аналогічні показники України. Це говорить про те, що в цілому білоруська економіка протягом останніх років розвивається швидше, ніж українська. Так, індекс ВВП у Республіці Білорусь протягом 2005-2009 рр. перевищував аналогічний показник України. За результатами кризового 2009 р. в Україні був зафіксований спад ВВП на 15,0% (порівняно з попереднім роком), в той час як в Республіці Білорусь було зафіксовано зростання (на 0,2%). У Республіці Білорусь зафіксовано вищі, порівняно з Україною, темпи зростання продукції промисловості. Відносна інноваційна активність білоруських підприємств є вища, аніж українських. Протягом 2005-2009 рр. в Республіці Білорусь інноваційна активність коливалася в діапазоні 12,1 – 17,8%, в Україні – 8,2 – 11,5%.

Динаміка інвестицій в Україні є вкрай нестійкою (індекс інвестицій у 2007 р. становив 129,8%, а у 2009 р. – 58,5%), що засвідчує її переважно кон'юнктурний характер. В Республіці Білорусь, навпаки, динаміка інвестицій є достатньо стійкою (протягом 2005 – 2008 р. індекс інвестицій коливався в діапазоні 116,2 – 132,2%, знизившись у 2009 р. до 104,7%). В Україні у 2008 та 2009 р. зафіксовано спад інвестицій, в Республіці Білорусь – зростання.

На стан економічного розвитку двох країн протягом 2008-2009 р. негативно вплинула загальна світова економічна криза, проте не важко помітити, що білоруська економіка продемонструвала значно вищу адаптивність до зовнішніх шоків, аніж українська.

Одним із ключових елементів державної економічної політики в Республіці Білорусь, згідно висновків науковців та експертів, стало забезпечення економічної стабільності, яка проявилася у підтримці курсу національної валюти, стримуванні інфляції та зниженні безробіття. На противагу цьому, в Україні на початок кризи спостерігався завищений рівень безробіття (понад 4%), а курс національної грошової одиниці впав на 80%. Крім того, в Україні через непослідовну політику Національного банку було порушено роботу банківської системи, через що спостерігається «криза довіри», яка проявилася у стрімкому вилученні ресурсів з банківської системи (в першу чергу зниження обсягу депозитів).

Аналіз рішень Уряду Республіки Білорусь показує, що у 2009 р. державна економічна політика була націлена на стимулювання модернізації реального сектору та підвищення загальної ефективності національної економіки. Вищі керівники держави ухвалювали рішення, що активізували інноваційну діяльність і при цьому були спрямовані на економію та заощадливе використання матеріальних ресурсів.

На наш погляд, активізації інвестиційного українсько-білоруського співробітництва заважає, в першу чергу, низька інвестиційна привабливість економік двох країн. За результатами досліджень міжнародних рейтингових агенцій, Україна відстає за рівнем лібералізації бізнесу, привабливості інвестиційно-інноваційного клімату, стабільності правового середовища, податкових стимулів не лише від розвинутих країн, а й від постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи, і навіть від країн СНД. За оцінкою спеціалістів Європейського центру дослідження, підприємницький ризик інвестицій в Україні становив 80%, і саме він зумовлює незначний приплив іноземних інвестицій [3, с. 130].

Перспективи залучення в Україну білоруських інвестицій задля реалізації довгострокових проектів (перш за все в частині інвестування інноваційної діяльності та технологічного розвитку) в значній мірі залежать від рівня взаєморозуміння між українським та білоруським урядами [4]. Співробітництво України з білоруськими організаціями виступає важливим елементом здійснення структурної перебудови економік двох країн, створення привабливого інвестиційного клімату, впровадження кращого досвіду у вітчизняну практику господарювання, залучення та використання російських інноваційних рішень, інтеграції у світові ринки, в тому числі ринки високих технологій [5].

Значний потенціал активізації українсько-білоруського інвестиційного співробітництва закладено у

сфері видобування та зберігання газу. Зокрема, Україна пропонує Білорусі використання своїх газових сховищ для збереження білоруського газу. Це питання є актуальним в сфері забезпечення енергетичної безпеки Білорусі, яка не має достатньо потужних сховищ для надійного газового забезпечення (при щорічному споживанні 20 млрд куб. м газу на рік, Білорусь має можливість зберігати лише 850 млн куб. м. на рік, при необхідних 20% критичних запасів газу від щорічного споживання).

Перспективним напрямком двосторонньої співпраці можна вважати також імпорт та транзит української електроенергії, а також спільне інвестування проектів створення відповідної інфраструктури. Актуальність теми транзиту української електроенергії територією Білорусі до Литви пов'язана перш за все з тим, що на вимогу ЄС Литва припинила роботу Ігналінської АЕС, що зумовило дефіцит електрики як в самої Литві, так і частково в Латвії [6].

Перспективним проектом двостороннього інвестиційного співробітництва між Україною та Республікою Білорусь в рамках "Східного партнерства" можна визначити проект зі створення міжнародного транспортного коридору "Балтійське море - Чорне море", що в першу чергу передбачає отримання міжнародної фінансової допомоги від ЄС для інвестування розвитку відповідної інфраструктури на вигідних умовах [7]. Умови створення цього коридору були закладені 12 травня 2008 р., коли була підписана тристороння Угода про розвиток перевезень вантажів за напрямком Балтійське море - Чорне море між Україною, Білоруссю та Литвою (17 жовтня 2008 р. міністр транспорту та зв'язку України підписав наказ "Про затвердження міжвідомчої Угоди про розвиток перевезень вантажів в напрямку Балтійське море – Чорне море").

Водночас, невирішеність питання делімітації та демаркації кордону між Україною та Білоруссю впливає на невизначеність перспектив здійснення спільного прикордонно-митного контролю двох країн, що в свою чергу перешкоджає полегшенню перетину кордону транзитного транспорту та негативно впливає на стан інвестиційного співробітництва у вказаній сфері [8].

Висновки і пропозиції. З метою активізації інвестиційного співробітництва між Україною та Республікою Білорусь вищим органам державної влади необхідно ініціювати внесення змін до нормативно-правової бази України, державних і регіональних програм соціально-економічного розвитку. Зокрема, видається за доцільне:

1) ініціювати додаткові двосторонні консультації з широкого кола питань активізації двостороннього співробітництва, розробка проекту українсько-білоруської Угоди про гарантії та взаємний захист інвестицій;

2) для підвищення ефективності реалізації спільних інвестиційних проектів на офіційних веб-сторінках обласних, районних, міських державних адміністрацій розмістити перелік та умови відповідних інвестиційних проектів і програм, які можуть бути цікавими потенційним іноземним інвесторам, а також програм технічної допомоги, регіональні стратегії розвитку транскордонного співробітництва;

3) через мережу дипломатичних і консульських установ України в країнах-сусідах (зокрема, у Польщі та Білорусі) поширювати інформацію про проекти в рамках Європейського інструменту сусідства і партнерства з метою пошуку потенційних інвесторів.

4) підвищити рівень забезпеченості органів місцевого самоврядування спеціалістами з питань транскордонного співробітництва та залучення іноземних інвестицій;

5) розробити й запровадити ефективну, прозору систему моніторингу та оцінки українсько-білоруських проектів, що реалізуються;

6) посилити економічну спрямованість українсько-білоруського інвестиційного співробітництва в рамках міждержавних та міжурядових комісій, зокрема у сфері інноваційно-технологічної діяльності, орієнтовуючись на список довготермінових пріоритетів розвитку,

7) із залученням системних інвесторів, науковців та експертів провести аудит "інвестиційних бар'єрів", і усунути їх шляхом внесення змін до відповідних нормативно-правових актів.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому має бути розроблена методологія відбору перспективних інвестиційних проектів, які можуть бути реалізовані в рамках українсько-білоруського економічного співробітництва.

Література

1. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності у 2009 році. [Статистичний бюллетень] / відп. за випуск Л.М.Овденко. – К.:Держкомстат, 2010.
2. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності у 2007 році. [Статистичний бюллетень] / відп. за випуск Н.Г.Луценко. – К.:Держкомстат, 2008.
3. Україна на шляху європейської інтеграції. – К.: Міністерство економіки України, 2000 р. – 236 с.
4. Гальчинський А.С. Інноваційна стратегія українських реформ / А.С. Гальчинський, В.М. Гесць, А.К. Кінах, В.П. Семиноженко. – К.: Знання України, 2002. – 306 с.
5. Комаров В. Інвестиції в СНД / В. Комаров // Економіка України. – 2006. -- № 2. – С. 74-81.
6. Проблеми і перспективи реалізації програми добросусідства „Польща-Білорусь-Україна 2007-2013». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/July2010/01.htm>.

7. Можливості розвитку тристоронньої співпраці між ЄС, Україною та Республікою Білорусь в рамках ініціативи ЄС “Східне партнерство”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/june2009/19.htm>

8. Політика сусідства ЄС: засоби підвищення ефективності співробітництва України, Білорусі та Польщі у сфері зовнішньої торгівлі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/monitor/juli08/04.htm>.

Надійшла 10.10.2010

УДК 336.1

П. Г. ДЖЕВСЬКИЙ

Хмельницький національний університет

МЕТОДИ ФІНАНСУВАННЯ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Доведено важливість вивчення та визначення форм фінансування трансферу технологій. Визначено методи фінансування трансферу технологій за критеріями джерела фінансування, форми власності, походження та форми участі. Дано рекомендації щодо покращення системи фінансування трансферу технологій на державному рівні.

Importance of study and determination of forms of financing of transfer of technologies is well-proven. Certainly methods of financing of transfer of technologies after the criteria of sourcing, pattern of ownership, origin and form of participation. Recommendations are given in relation to the improvement of the system of financing of transfer of technologies at state level.

Ключові слова: фінансування, джерела фінансування, трансфер технологій.

Актуальність дослідження. Національний пріоритет розвитку України – формування економіки інноваційного типу та інтеграції в світове господарство на нових принципах, що можливо лише за умови формування ефективної національної інноваційної системи, інтенсивному використанні і відтворенні науково-технічного потенціалу у напрямі підвищення конкурентоспроможності з погляду довгострокового техніко-економічного розвитку. Таким чином технологічні нововведення визначають конкурентоспроможність економіки України в міжнародному просторі, служать основою економічної та політичній незалежності, забезпечують високі соціальні стандарти. В цьому контексті особливе значення має трансфер технологій спрямований на підвищення ефективності діяльності та конкурентоспроможності українських підприємств, чинник який дає можливість подолати технологічну відсталість країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом останнього часу у вітчизняній та зарубіжній літературі питання трансферу технологій розкриті достатньо широко. Так, різні аспекти трансферу технологій були розглянуті вітчизняними і зарубіжними ученими. До найбільш значущих вітчизняних праць можна віднести роботи наступних авторів: І. Бортник, В. Вітлінський, Н. Васильєва, О. Ляшенко, В. Шовкалюк, Т. Щедрина [1] та ін. Серед зарубіжних учених особливо слід зазначити Х. Бремера, Р. де Вола, М. Портера, Р. Фостера, Н. Фонштейн [2].

Однак не дивлячись на наявність достатньої великої кількості робіт з цієї тематики, в даний час питання застосування трансферу технологій в науковій літературі освітлені недостатньо повно, залишається невивіреним цілісний підхід до досліджуваної проблеми в сфері фінансування.

Мета дослідження полягає в дослідженні обґрунтування необхідності вибору видів фінансування організаційних форм трансферу технологій за допомогою виділення критеріїв.

Виклад основного матеріалу. Процес трансферу технологій поєднується з необхідністю для підприємства брати на себе різні витрати, які з'являються як на етапі пошуку постачальника або одержувача технології, при веденні переговорів і завершенні передачі. Зазначимо, що хоча на ранніх стадіях трансферу витрати незначні, проте в сумі вони можуть перевищувати фінансові можливості покупців технології. Таким чином, найбільш важким завданням для покупця технології є не пошук технології, а пошук коштів на її придбання.

Завершення передачі технології, а саме передача постачальником одержувачу технології на практиці здійснюється в таких формах:

- продаж і купівля технологій;
- придбання патентів, ліцензій та ноу-хау;
- спільного фонду для реалізації цієї технології фінансування.

З наведеного переліку стає зрозумілим, що існує підґрунтя трансферу технологій за допомогою зовнішнього капіталу. Фінансування шляхом реалізації акцій вважається найбільш безпечним джерелом фінансування інвестицій (особливо для малих і середніх підприємств). Використання згаданого механізму часто диктується небажанням підприємців брати на себе фінансові зобов'язання, які містять в своїй структурі ризики. Серед списку позитивів основним аргументом зазначається, що капітал стабільне джерело фінансування бізнесу не пов'язане з необхідністю платити мінімальну ставку.

З іншого боку, витрати на капітальні вкладення шляхом частки у власному капіталі мають два основних недоліки – ресурси обмежені, і, крім того, вони приносять користь тільки в тих випадках, коли